

7. Електронна комерція : навч. посібник / А.М. Береза, Козак І.А., Ф.А. Левченко та ін. – К. : КНЕУ, 2002. – 326 с.
8. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
9. Лендел Я.В. Підвищення ефективності управління підприємством шляхом впровадження систем електронного документообігу // Наукові праці ДонНТУ. – 2010. – № 165. – С. 140-148.

Аннотація. Проаналізовано розвиток систем електронного документооборота в електронній комерції. Определены основные принципы работы систем, а также перспективы дальнейшего развития систем электронного документооборота. Учитывая указанное, требуют углубленного изучения основные направления эффективного использования ресурсного потенциала исследуемой системы документооборота. Внедрение новых услуг и технологий в электронном бизнесе обеспечат дальнейшее развитие конкурентоспособной среды электронной коммерции в Украине.

Ключевые слова: електронна комерція, електронний бізнес, документооборот, електронний документооборот, електронний документ.

Summary. Analyzed the development of electronic document management systems in e-Commerce. Basic principles of operation of systems, as well as prospects for further development of electronic document management systems. In view of the need in-depth study of the main directions of efficient use of resource potential of the system workflow. The introduction of new services and technologies in e-business that will ensure further development of e-commerce competitive environment in Ukraine.

Key words: e-commerce, e-business, workflow, electronic document management, electronic document.

УДК 338.242

Дорошкевич В. І.
*аспірант кафедри економіки та
управління національним господарством
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

Doroshkevych V. I.
*Postgraduate Student of the Department
of Economics and Management of National Economy,
Dnipropetrovsk national university Oles Honchar*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ: ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ

UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY IN THE ENERGY SECTOR: WAYS TO STRENGTHEN

Анотація. Статтю присвячено визначенню сутності енергетичної безпеки держави і економічних чинників, які на неї впливають. Охарактеризовано вплив глобалізаційного виміру України на національну безпеку в енергетичній сфері. Запропоновано шляхи підвищення енергозабезпеченості національної економіки. Це стосується вугілля, нафти, природного і сланцевого газу, альтернативних джерел. При цьому означено енергозбереження як передумову зміцнення економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, держава, енергетична сфера, глобалізаційний вимір, енергозабезпеченість, енергозбереження.

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси на пострадянському просторі обумовили створення в Європі двох геополітичних альянсів: євроатлантичного і євразійського, участь у яких впливає на вибір енергетичної політики, форм і методів дипломатії, і в кінцевому випадку – на стан національної безпеки. Враховуючи обмеженість власних енергетичних ресурсів, для України актуальною є проблема енергодиверсифікації, як за рахунок зовнішніх, так і внутрішніх джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання енергетичної залежності України знаходяться у цен-

трі уваги багатьох учених, серед яких: Барьяхтар В. Г., Котов С. В., Мацевитий Ю. М., Мухін В. В., Пономаренко Т. В., Садигов О. І., Феденко Г. М., Чалий В. В., Шумаєва О. А. Вони акцентують увагу на тому, що питання зниження енергозалежності через формування ефективних програм альтернативної енергетики мають стратегічно важливе значення.

Глобальна конкуренція, економічна нерівність, нееквівалентний обмін товарів та послуг ставлять перед науковцями задачі дослідження міжнародних аспектів гарантування економічної безпеки держави [1, с. 53].

Вигідне географічне положення України, наявна система магістральних трубопроводів, розвинена мережа залізничного, повітряного і морського сполучення обумовлюють необхідність активізації її транзитного потенціалу, передусім природного газу. Нова модель європейського ринку потребує достатності пропозиції газу та потужностей транспортної інфраструктури. При цьому екологічні ризики виникають як для великих експортерів, так і для самих кінцевих споживачів.

Постановка завдання – визначення пріоритетних напрямів зміцнення економічної безпеки України в енергетичній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергетична безпека є важливою складовою забезпечення стійкості економічних, соціальних, екологічних систем. Її стан впливає на якість життя населення і може вважатися показником ефективності державного управління.

Поняття «енергетична безпека» вперше було введено в 1947 році, коли в США був прийнятий законодавчий документ про національну безпеку [2, с. 145]. Воно досліджується у рамках двох шкіл, в основі яких лежать такі поступати: по-перше, стійкість енергетичних ринків, цін, конфліктів навколо транзиту енергоресурсів; по-друге, прогнози економічного зростання, енергоспоживання, довгострокового руху цін; диверсифікація джерел енергії, конкуренція між атомною та тепловою енергетикою.

Існуючі підходи до вивчення енергетичної безпеки базуються на таких теоріях:

неореалізм (трактування міжнародних відносин як безладного розвитку, ресурсний націоналізм, посилений контроль із боку держави над природними ресурсами, можливість введення ембарго на поставки енергоносіїв). Теорія характерна для видобувних країн, які прагнуть посилити свої позиції на міжнародній арені і захистити свої інтереси на світовому ринку;

неолібералізм (відання переваг міжнародним інституціям і міждержавному співробітництву, пріоритет ринкових механізмів, які визначаються основні тенденції розвитку енергетичної сфери).

Дієвим є синтез елементів неореалістичесної і неоліберальної теорій, які гармонізують вплив на розвиток енергетичної сфери ринкових механізмів і міждержавного суперництва.

Енергетична безпека є спільною метою як споживачів, так і постачальників, але частіше цим поняттям оперують країни-імпортери сировини. Зміст зазначеного поняття – надійне енергопостачання, забезпечення доступу до енергетичних ресурсів і палива в необхідній кількості за умовою задовільної якості за ринковою ціною.

Епоха індустріалізації і зростання споживання енергоресурсів, яка наступила в ХХІ ст., створює проблему безпечного транспортування ресурсів із різних видобувних регіонів на споживчі ринки. Транзит енергоресурсів виступає одним із основних елементів сучасної міжнародної безпеки [3, с. 259]. Спроби запобігти прокладці нових, альтернативних транспортних інфраструктур посилює боротьбу між військово-політичними колами держав, стратегічні інтереси яких на світових енергетичних ринках не збігаються.

Розвиток енергетичних технологій значною мірою визначає темпи економічного зростання і його галузеву структуру в довгостроковому періоді, впливаючи на величину абсолютних і відносних витрат виробництва в країні, а також на кордон виробничих можливостей національної економіки. Взаємодія системи енергетичного забезпечення світової економіки з «великою» системою світового господарства може зіграти істотну роль в

майбутньому розвитку, особливо в умовах глобалізації і заострення глобальних проблем, включаючи проблему захисту клімату [4].

Глобальне енергетичне співробітництво вимагає установи універсального механізму регулювання, який буде координувати інтереси держав-споживачів, виробників і транзитерів на основі таких принципів: державний суверенітет над енергетичними ресурсами; енергетична ефективність і охорона навколишнього середовища; свободи транзиту при транспортуванні енергоресурсів; лібералізація в торгівлі енергоресурсами.

Енергетична безпека є гарантом стабільного розвитку, політичної самостійності країни шляхом формування паливно-енергетичного балансу, раціонального використання енергетичних ресурсів. Вона трактується Європейською комісією як охорона стратегічних енергетичних ресурсів (особливо з точки зору країн, що імпортують енергію), оскільки їх нестача в майбутньому може створити значні проблеми, пов'язані з нестійкістю національних господарств, несприятливими екологічними наслідками [5, с. 9]. Вимоги дотримання енергетичної безпеки держави передбачають наявність регулярних, надійних, дешевих, диверсифікованих, екологічно чистих джерел забезпечення енергією. Об'єктами моніторингу економічної безпеки держави є такі процеси і загрози: транспортування енергоносіїв (політичні рішення, терор, природні катастрофи), зменшення обсягів їх експорту та імпорту у зв'язку з війнами, санкціями, ембарго. Для Європейського Союзу важливе значення має безпека пропозиції, що в умовах надзвичайно високої залежності від імпорту означає забезпечення надійного і стабільного постачання вуглеводнями за доступними цінами.

Стійке функціонування паливно-енергетичного комплексу України є однією з найважливіших складових національної безпеки з огляду на те, що він характеризується інерційною, капіталомісткою і наукомісткою структурою. Особливого значення набувають проблеми кваліфікованого, об'єктивного аналізу його реального технічного стану та системного прогнозування зміни умов потреб енергоринку з метою формування довгострокової стратегії розвитку базових складових, включаючи, в першу чергу, енергомашинобудування [6, с. 69].

Суттєвою проблемою є протиріччя поточних і стратегічних енергетичних інтересів України у сфері європейсько-російських відносин, де наша країна виступає енергетичним посередником. Вирішенню конфліктів, нейтралізації загроз і гарантуванню економічної безпеки сприятиме диверсифікація джерел енергопостачання. Позитивними наслідками цього процесу є: зменшення ризиків енергетичного ринку, сприяння розвитку конкурентного середовища, врегулювання відносин між експортерами та імпортерами, зменшення політичного впливу країн – монопольних постачальників і транзитерів.

Переваги і недоліки диверсифікації джерел енергозабезпечення наведено у табл. 1.

Енергоємна національна економіка по своїй сукупності призводить до зниження рівня виробництва і гальмування соціально-економічного розвитку України. Вирішенню цього питання сприятиме зниження енергозалежності через формування ефективної програми енергозбереження і розвитку альтернативної енергетики [7].

Одним із джерел майбутнього завантаження газопроводів є видобуток і транспортування сланцевого газу – природного газу, що видобувається з поширеною осадовою породи – сланцю. Україна має найбільші в Європі запаси сланцевого газу.

Переваги і недоліки диверсифікації джерел енергозабезпечення

Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Європейський Союз		Російська Федерація	
<ul style="list-style-type: none"> - загальне прагнення зміцнення енергетичної безпеки; - лібералізація енергетичного ринку відповідно до європейських вимог, підвищення конкуренції; - отримання додаткового фінансування енергетичних проектів; - формування спільних стратегій енергетичної політики; - обмін досвідом використання поновлюваних джерел енергії; - розробка енергозберігаючих програм та імпорт енергозберігаючих технологій. 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність загального законодавства, що регламентує диверсифікацію джерел поставок ядерного палива, - ймовірність зниження ролі України у транзиті газу в Європу через альтернативні проекти; - незначний потенціал для імпорту енергоресурсів з країн ЄС. 	<ul style="list-style-type: none"> - поставка головних природних енергоресурсів, які забезпечують роботу ПЕК України; - тривалі відносини, що історично склалися між країнами в рамках СРСР; - фінансові надходження від послуг з транзиту російських природного газу і нафти в країні ЄС. 	<ul style="list-style-type: none"> - суттєва загроза енергетичній безпеці України через залежність від імпорту; - монопольне положення на українському енергетичному ринку в сфері енергопостачання; - ігнорування національних інтересів України, військовий конфлікт.
Каспійський регіон		Країни ОПЕК	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - подолання монополії енергопостачання; - зниження енергозалежності; - уникнення маніпулювання і політичного тиску; - розширення транзитних можливостей; - збільшення доходів від транспортування природного газу через територію України. 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення цін на енергоресурси; - погіршення відносин з Росією через скорочення поставок; - додаткові витрати на розвиток газотранспортної системи, модернізацію трубопроводів; - тривале очікування введення проектів в дію. 	<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація поставок нафти і, відповідно, зниження залежності від імпорту цього енергоресурсу з Росії; - розширення транзитних можливостей, збільшення доходів від транспортування. 	<ul style="list-style-type: none"> - потреба у встановленні умов нових договірних відносин; - необхідність забезпечення якісного транзиту газу; - брак інвестиційних вкладень у модернізацію українських нафтопроводів; - можлива недовіра експортерів до нового посередника.

Джерело: власна розробка

Пошук скупчень вуглеводнів неконвенційного сланцевого типу та їх розробка є актуальними і пріоритетними напрямками розвитку сьогодишньої української нафтогазової індустрії. Але зазначені проекти є високо ризикованими через відсутність достовірних даних щодо запасів у сланцевих басейнах, високу капіталомісткість використовуваних технологій.

Перехід до розробки закладів нетрадиційних вуглеводнів сприятиме посиленню конкуренції енергоресурсних потоків у глобальному та регіональному вимірах. Проте, сучасний стан технологій видобутку з нетрадиційних джерел сировини тільки наближується до масштабного освоєння, тому в середньостроковій перспективі нетрадиційні вуглеводні не можуть стати альтернативою звичайним [8]. Основною причиною цього є: складні умови економічної трансформації, політична турбулентність та військові дії на сході України. Унаслідок цього основні компанії – розробники сланцю залишили український ринок, ажіотаж навколо теми вуглеводнів призупинився.

Природний газ залишається одним із ключових джерел енергії, світовий попит на який зростає. Утім, сланцева революція, яка почалася в США, вже істотним образом змінила транспортні потоки природного газу в світі.

Розвиток видобутку сланцевого газу, а також постачання скрапленого природного газу відіграватиме найважливішу роль в глобальній енергетиці і суттєво впливатиме на світову торгівлю шляхом генерації зміни в логістиці (перегляд планованих ліній газопроводів) і зміцнить позиції імпортерів.

Реформа газового сектора України має своєю метою створення такого функціонуючого газового ринку та регу-

ляторного середовища України, яке відповідатиме вимогам євроінтеграції. Запорукою ефективності реформи є збільшення газовидобутку в нашій країні з традиційних, а в перспективі - з нетрадиційних джерел.

Викопні види палива обмежені, їх споживання зростає, а видобуток, переробка, транспортування і використання стають все більш дорогими, тому країнам в майбутньому доведеться зосередитися на інших джерелах енергії (відновлювана енергія, енергія з космосу, атомна енергія). Для вирішення енергетичної проблеми ЄС прийняв стратегію поступового заміщення невідновлюваних джерел енергії поновлюваними джерелами (сонячна енергія, біомаса, енергія вітру, гідроенергетика та геотермальна енергія).

В Україні близько 50% вироблюваної електроенергії виробляється на атомних станціях. У порівнянні з традиційними джерелами виробництва енергії на них має такі переваги: непотрібність кисню, зменшення парникового ефекту і негативного впливу на клімат планети. За час роботи атомних реакторів в них накопичується велика кількість радіоактивних елементів [9, с. 25]. З цієї причини атомні блоки представляють собою велику небезпеку навіть після припинення в них ланцюгової реакції розпаду ядер урану. Незважаючи на це, атомна енергетика України забезпечує енергетичну незалежність країни.

До переваг атомної енергетики відносять: здатність виробити велику кількість електроенергії з відносно невеликої кількості палива, запаси яких знаходяться у відносно більш стабільних країнах, основним недоліком є безпека експлуатації атомних електростанцій і безпечного поводження і зберігання відпрацьованого ядерного палива.

Незважаючи на єдність стратегічної мети держав-членів ЄС, їх цілі можуть різнитися з огляду на відмінності у забезпеченні енергоресурсами [13]. Тому потребують необхідності скоординованих дій. Виникає протиріччя між об'єднанням національних енергетичних систем і фактичними компетенціями держав – членів в енергетичній політиці. Але залежність від імпорту енергетичних ресурсів спонукає країни ЄС виробити загальноєвропейську енергетичну політику.

Доцільність виділення нафтопереробної промисловості в окрему складову енергетичної безпеки країни обумовлена специфікою даної галузі, яка в технічному відношенні є найбільш складною з галузей паливно-енергетичного комплексу, що виробляють енергоносії. Необхідність безперервного вдосконалення енергетичної безпеки в сфері нафтопереробки також пов'язана з такими чинниками: зростаючі потреби населення і сфери господарювання в її продуктах; зростаючі вимоги до екологічної чистоти; прагнення до отримання максимального прибутку [10, с. 278]. Енергетична безпека України в сфері нафтопереробки стрімко наближається до кризового стану, що обумовлено як внутрішніми проблемами національного нафтопереробного комплексу, так і економічними взаємовідносинами з імпортерами сировини і готових нафтопродуктів.

Головним власним енергоносієм в Україні є вугілля, як поширений, економічно вигідний вид палива і надійний постачальник енергії, вагома альтернатива нафти і природного газу. Перевагами використання вугілля є: історично нижчі ціни порівняно з вартістю нафти і газу, можливість формування резервів на електростанціях порівняно з рідкими, газоподібними або поновлюваними джерелами енергії.

Розвиток технологій комплексної переробки вугілля послужить хеджуванням ризиків для мінімізації впливу волатильності цін на нафту і газ, запасів яких на території України бракує [11, с. 81].

Незважаючи на значну роль вугільної промисловості для економічної безпеки нашої країни, вона не отримує достатньої підтримки від держави. У складних умовах опинилися вугледобувні та вуглепереробні підприємства, які розвивалися на базі великих фінансово-промислових

корпорацій міжгалузевого профілю, та навіть входили до складу транснаціональних корпорацій.

Видобуток газу метану вугільних родовищ з поверхні – перспективний напрямок промислової політики та інструмент підвищення економічної та енергетичної безпеки країни. Його розвитку сприятимуть проекти державно-приватного партнерства за участю фінансово-промислових корпорацій за умови громадського контролю [12]. Використання метану вугільних родовищ дозволяє отримати не тільки альтернативний джерело палива, але і підвищити рівень екологічної безпеки у вугледобувних регіонах, забезпечити безаварійність ведення гірських робіт і знизити собівартість вугілля.

Існують такі варіанти розвитку державної політики щодо забезпечення економічної безпеки метано-вугільної галузі:

1) пасивна – виявляється у відмові від цілеспрямованого управління галуззю, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів господарювання, надання державних гарантій під залучення фінансових інвестицій. Внесок держави у забезпечення економічної безпеки полягає тільки у створенні законодавчого та нормативно-правового поля, але він не є дієвим:

2) активна – застосовує інструменти стимулювання інноваційно-інвестиційної та соціальної активності суб'єктів господарювання реального сектора економіки, передбачає створення сприятливих умов для комплексного освоєння і використання родовищ, у т.ч. на основі залучення іноземних інвестицій.

Висновки з проведеного дослідження. Визначено сутність енергетичної безпеки держави і економічних чинників, які на неї впливають у контексті глобалізаційного виміру України. Запропоновано шляхи підвищення енергозабезпеченості національної економіки в частині визначення перспектив розвитку ринків вугілля, нафти, природного і сланцевого газу, альтернативних джерел. При цьому означено роль енергозбереження як передумови зміцнення економічної безпеки держави.

Перспективами подальших досліджень є розробка рекомендацій зі зміцнення національної енергетичної безпеки у газовій сфері.

Література:

1. Мухін В. В. Газотранспортна система України як фактор енергетичної безпеки країн Європи / В. В. Мухін // Економіка і прогнозування. – 2014. – № 2. – С. 49-61. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2014_2_6
2. Чальї В. В. Проблемы обеспечения энергетической безопасности в Украине / В. В. Чальї // Управління розвитком. – 2013. – № 22. – С. 144-146.
3. Садыгов А. И. Проблемы энергетической безопасности и международно-правовые пути их решения / А. И. Садыгов // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 257-260.
4. Шумаева Е. А. Некоторые аспекты обеспечения энергетической безопасности в странах БРИКС / Е. А. Шумаева, Н. И. Первусяк // Економіка і організація управління. – 2014. – Вип. 1-2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eio_2014_1-2_48
5. Байрамзаде Яшар Кярам оглы. Глобальная энергетическая безопасность и основные направления ее обеспечения / Яшар Кярам оглы Байрамзаде // Часопис економічних реформ. – 2014. – № 3. – С. 6-12.
6. Мацевитый Ю. М. Модернизация отечественного энергомашиностроения – основа энергетической безопасности Украины / Ю. М. Мацевитый, А. В. Русанов, В. В. Соловей, А. И. Васильев // Проблемы машиностроения. – 2013. – Т. 16, № 4. – С. 66-71.
7. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555-15>
8. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 № 1391-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>
9. Барьяхтар В. Г. Атомные станции Украины и их роль в экономике страны и ее энергетической безопасности / В. Г. Барьяхтар, И. В. Леженко // Наука та наукознавство. – 2014. – № 4. – С. 22-26.
10. Феденко Г. М. Стратегические аспекты укрепления энергетической безопасности Украины в сфере нефтепереработки: интерактивная модернизация отрасли / Г. М. Феденко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 12. – С. 276-282.
11. Котов Е. В. Обеспечение энергетической безопасности Украины: метано-угольный аспект / Е. В. Котов, Е. А. Юшков // Економіка промисловості. – 2010. – № 4. – С. 78-84.

12. Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21.05.2009 № 1392-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1392-17>
13. Ramanauskas J. Large mineral and chemical companies and their reaction to calls of global economy / J.Ramanauskas, I.Sergeev, T.Ponomarenko // Verslas: Teorija ir praktika. Business: Theory and Practice. 2014, 15(2). P. 103-113. <http://www.btp.vgtu.lt>.

Аннотация. Статья посвящена определению сущности энергетической безопасности государства и экономических факторов, влияющих на нее. Охарактеризовано влияние глобализационного измерения Украины на национальную безопасность в энергетической сфере. Предложены пути повышения энергообеспеченности национальной экономики. Это касается угля, нефти, природного и сланцевого газа, альтернативных источников. При этом выделено энергосбережение как предпосылку укрепления экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, государство, энергетическая сфера, глобализационное измерение, энергообеспеченность, энергосбережение.

Summary. The article is devoted to the definition of the essence of energy security of the state and economic factors affecting it are determined. The impact of the globalization dimension of Ukraine on national security in the energy sector is described. The ways of increasing energy supply of the national economy are proposed. This applies to coal, oil, natural and shale gas, alternative sources. At the same time, energy saving is defined as a prerequisite for strengthening the economic security of the state.

Keywords: economic security, state, energy sector, globalization dimension, energy supply, energy saving.